

Avats e paders tuatschins ella claustra benedictina a Mustér

mess ensemen da Tarcisi Hendry

La suandonta enumeraziun dils paders ed avats nativs da Tujetsch hai jeu tschentau ensemen cun agid dil register „Album desertinense“ da pader Adalgott Schumacher cumpariu 1914, plinavon hai jeu sesurviu dalla grondiusa lavur „Baselgias e capluttas e spiritualesser de Tujetsch“ da pader Baseli Berther cumparida 1924 e dalla cuntinuaziun da quella lavur entras sur Tumaisch Berther cul tetel „Spirituals, Fraters laics e muniessas della vischnaunca de Tujetsch“ cumpariu 1959.

Avat Pieder da Pultengia 1402 - 1438

Descendent d'ina nobla famiglia, che habitava il casti da Putnengia sper Dieni/Rueras. El ei serendius en claustra da Mustér tiels studis, nua ch'el ha priu il habit. Leu eis el daventau pader custos e 1402 vegnius eligius avat. Sco tal ha el giu bien quitau per la disciplina ed economia dalla claustra ed ha pagau giu beingleiti ils gronds deivets, ch'ins haveva stuiu far si muort il horribel barschament da 1387. El ha manteni e consolidau las bunas relaziuns cun ils pievels vischinonts dalla Val Blegno (1406) e dad Altdorf, nua ch'el ha acquistau in casti cun tuor e curtin (1407), e nua ch'ins ha honorau el cun il dretg da burgheis.

A Ruma gudeva el gronda simpatia, aschia che papa Bonifaci IX ed Innocenz VII han incaricau avat Pieder cun differentas fatschentas officialas. Avat Pieder ei staus stimaus dals imperaturs Ruprecht e Sigismund, che havevan lur agen interess politic, che la claustra prospereschi.

Alla fin digl onn 1414 ei avat Pieder serendius cun uestg Hermann II da Cuera sil cussegl ecumenic a Constanz, da quel eis el returnaus suenter in onn. Staus finius quei cussegl 1418, sin il qual Martin V ei vegnius eligius sco papa, ei avat Pieder puspei serendius a Constanz, nua che tuts dretgs e privilegis dalla claustra da Mustér ein vegni ractificai dil papa entras la bulla da 1418.

Avat Pieder ha baghegiu danovamein la baselgia da Nossadunna e da s. Pieder, sco era la maiestusa tuor da s. Placi, las restonzas dalla quala ein stadas semantenidas entochen 1848. Las duas baselgias da Nossadunna e da s. Pieder, ein vegnidas consecradas 1423 da Guglielm V da Raron, uestg da Sion, Valleis. 1421 ha avat Pieder da Putnengia baghegiu e dotau la baselgia da s. Gada per urbir ora protecziun encunter il fiug e forsa era per levgiar la pastoraziun per Tujetsch e Medel.

1424, ils 16 da mars, ha avat Pieder, capend las relaziuns ed ils basegns dil temps, fundau en uniu cun ils nobels ed il pievel la Ligia Grischa a Trun. El vegn numnaus perquei cun raschun il bab dalla patria, promotur dalla libertad ed auctur dalla Ligia Grischa. Niev contact culla val d' Ursera ils 8 da fevrer 1425. In document da 1426 raquenta dallas bunas relaziuns denter la claustra da Mustér ed il cont Fillipp Maria de Milaun.

Plein merets per la claustra e per la patria ei avat Pieder morts ils 17 da december 1438.

Avat Adalbert II de Medell 1655 - 1696

El ei naschius 1628 a Sedrun e fuva in frar da Landrichter Conradin de Medell (+1691). Tschun onns ha el studegiu a Ruma el collegi dalla Propaganda, nua ch'el ha doctorau ella filosofia e teologia.

Ordinaus leu ils 16 da zercladur 1651. Eligijs avat egl emprem scrutini ils 30 da fenadur 1655.

Nunzi Franz Borromeo ha cun caschun dalla benedicziun dad avat Adalbert a Cuera, ils 29 da settember 1655, exprimiu il giavisch da vuler metter schotg vischnauncas dalla Surselva, ch'eran stadas incorporadas pli daditg alla claustra, sut la jurisdicziun digl avat, cun la cundiziun, ch'el paghi agl uestg da Cuera 2000 renschs en aur per levgiar ils deivets digl uestgiu, sco uestg Gion VI Flugi ei era staus cuntents. Avat Adalbert, che haveva ni giavischau ni giu encuretq quei, ha correspundi e persunter era aunc retschiert la cumpleina exempziun dalla claustra. Quella caussa ha purtau grondas difficultads denter igl uestgiu e la claustra. Finalmein ha papa Alexander VII, sut datum dils 11 da schaner 1660, fatg fin e tschentau danovamein las schotg vischnauncas sut igl uestg. La claustra ha survegniu 800 renschs anavos, mo ei restada vinavon exempta. Ina liunga cuntroversa denter uestg e la claustra ha la aschi numnada „fatschenta“ da Sumvitg (1681 - 1687) pervia dalla pastoraziun da paders giu caschunau.

Sut Adalbert II ei l'imposanta claustra dad ussa vegnida baghegiada tenor plans, atgnamein mo per part, che frar Caspar Mosbrugger da Nossadunnaun ha giu fatg. La gronda baselgia claustrala ha el giu entschiet a baghegiar. 1658 ha avat Adalbert II eregiu la confraternitad dil s. scapulier en baselgia da

Nossadunna.

1665 ha avat Adalbert II cumprau „Salaplauna.sut“ e 1666 „Valdauna“, che udeva a mistral Barclamiu Baliel. 1675 ei il „hof“ a Trun vegnius baghegiaus. Sut il regiment dad Adalbert II ei vegniu mess neu 1689 ina stampa a Nossadunna dalla glisch a Trun, la quala ei denton vegnida translocada gia 1690 a Claustra.

Sper la disertaziun da doctor „De Deo Trino et Uno“ ch’ei vegnida stampada a Ruma 1655, ha Adalbert II elaborau in cudisch da meditaziuns en romontsch, sco era entginas pintgas scartiras sur la historia dalla claustra, ch’ei denton idas a piarder.

Adalbert II, bein il pli meriteivel avat, che la claustra ha giu enzacuras, ei morts ils 11 da fevrer 1696 ella vegliadetgna da 68 onns suenter haver regiu 41 onn sco avat. El ei satraus en baselgia da Nossadunna.

Avat Gallus Deflorin 1716 - 1724

Naschius 1663 a Camischolas e retschiert il num Martin. Profess 1680; sac. 1687. Plevon a Pigniu 1703 - 1705; econom claustral; decan 1715. Eligius avat ils 29 d’october 1716 e benedius sco tal entras nunzi Carraciolo quei onn igl emprem da november. Sco avat ha el buca mo pagau giu ils gronds deivets, caschunai da ses dus antecessurs cun baghegiar la claustra e la baselgia gronda, la quala el ha baghegiu ora e decorau rehamein, mobein era schau anavos la claustra en buna disciplina e bunas finanzas.

Sesurvend dil dretg imperial, concedius a ses antecessurs, ha avat Gallus era schau batter muneida, bluzchers, che han sin in maun sia arma (treis gelgias) e sin l’auter ils bustabs A.G.D (Abbas Gallus de Florin).

El ei morts da 61 onn ils 5 da matg 1724 e satraus en baselgia claustrala sper igl altar da s. Placi, nua ch’ina gronda platta cun sia arma indichescha aunc oz sia fossa.

Igl emprem pader che suonda cheu suenter porta la numra 491. Avon el ein 490 paders gia stai survients dalla clasutra benedictina. Igl ei buca stau dad eruir per franc, schebein ulteriurs auters Tujetschins ein stai denter quels. Ei maunca ils indecis precis. Denton astgein nus segiramein dubitar che denter quels ein cartevlamein era stai beinenqualin oriunds da Tujetsch.

Pader Anselm Genin

Naschius 1689 a Rueras; profess 1707; sac. ils 3 da settember 1713. Professor dalla scola claustrala a Sondrio; administratur claustral a Postalesio, nua ch’el ei morts da 58 onns ils 23 da november 1747 ed ei satraus leu en baselgia parochiala.

Pader Martin Biart

Naschius ils 12 da schaner 1695 a Selva e battegiu cul num Gion; fegl da Giachen Biart e Maria dil Giachen Gion Pieder. Studegiu a Mustér; profess 1713; sac. ils 4 da mars 1719. Superiur, archivar e bibliotecar; decan 1724; econom 1732. Jubilat. Sco pader Placi a Spescha raquenta, haveva pader Martin ina admirabla memoria, aschi ch’el saveva denter auter ordadora igl entir „Cudisch da suandar Cristus“ ed igl entir „Virgil“. Pader Martin ei morts cun 79 onns ils 30 da mars 1774 suenter esser vivius 64 onns en claustra.

Pader Giusep Venzin

Fegl da Cristian Venzin ed Anna Maria Beer da Rueras, naschius ils 8 da settember 1715; profess 1737; sac. ils 24 da settember 1740. Ils 6 da november 1748 vegn el nudaus sco gidonter dil plevon a Sedrun. Pader Giusep ha gidau a satrar a Sedrun ils disgraziai entras la lavina a Rueras ils 6 da fevrer 1749. Gl’onn 1755 fuva pader Giusep buca pli en veta.

Pader Beda Schmid

Battegiu ils 5 da schaner 1745 cul num Giusep Maria. Ses geniturs ein stai: Giachen Schmid e Barbara Decurtins sesenta a Gonda. Profess 1767; sac. ils 21 da december 1771. Pastorau a Curaglia duront ina vacatura, probabel 1772; econom claustral 1786 e 1787; beneficiat a Zignau 1787 - 1789. Leu eis el morts da mo 45 onns ils 28 da december 1789. Pader Beda ei vegnius satraus leu en baselgia sper igl altar da Nossadunna.

Pader Gallus Soliva

Duri Vigeli, quei num ha el obteniu tiel s.batten, ils 18 da november 1748 ella parochiala a Sedrun. Ses geniturs: Giachen Soliva e Maria Cristina Venzin sesents a Sedrun. Studegiau a Mustér; profess ils 8 da december 1769; sac. ils 28 da matg 1774. Beneficiat a Nossadunna dalla glisch a Trun 1778; caplon a Sumvitg 1800 - 1805; caplon a Cavardiras 1807 - 1810 e 1816 - 1828. Senior e Jubilat. Pader Gallus ei morts a Cavardiras cun otgonta onns ils 28 d' avrel 1828 ed ei satraus en baselgia claustrala avon igl altar da s. Columban.

Pader Martin Riedi

El ei naschoius ils 24 da fenadur 1769 a Rueras. Ses geniturs Gion Riedi e Maria Castgina Beer han schau battegiar el cul num Gion Antoni. Profess ils 29 da settember 1791; sac. ils 21 da mars 1795. Caplon a Rueras 1799 - 1805; econom claustral 1807 - 1812 e 1821 - 1831; beneficiat a Rumein 1813 - 1820. Siu oreifer bien humor ei aunc ussa en buna memoria. Pader Martin ei morts da 62 onns ils 20 da november 1831 ed ei satruas en baselgia claustrala avon igl altar da s.Giusep.

Avat Anselm II Quinter 1846 - 1858

Naschius a Bugnei ils 5 d'avrel 1792 sco feagl da Martin Caspar Quinter e Maria Culastia Venzin e battegius a Sedrun entras igl aug sur Vigeli Venzin, Rueras. Studegiau a Mustér, nua ch'el ha fatg profess igl emprem da matg 1811; vegnius ordinaus ils 12 da zercladur 1814 da uestg Frascina Corintus ella catedrala a Lugano. Ha celebrau sia messa nuviala ils 12 da fenadur 1814 durant ch'ins celebrava in triduum en memoria dil 12avel centenari dalla funadziun dalla claustra.

Pader Anselm ei staus secretari digl avat, professor e moderatur dalla scola claustrala, beneficiat a Nossadunna a Trun 1826 - 1833. El ha provediu la caplania da Trun firaus e dumengias 1833 - 1838 ferton ch'el deva scola en claustra durant la jamna ora. Caplon a Nossadunna a Trun 1838 cun l'obligaziun da survigilar l'economia dil Hof a Trun; caplon a Zignau 1839 - 1846.

Ils 21 da fevrer 1846 ei pader Anselm vegnius eligius avat egl emprem scrutini, suenter che avat Adalgott Waller ha giu resignau; benedius ora avat a Nossadunnaun dil nunzi Macioti ils 20 da settember 1846. Returnaus a Mustér e strusch giu entschiet siu uffeci abazial, che la claustra ei ida si en flommas la sera dils 28 d'october 1846; la catastrofa che ha engreviau siu buordi e siu operar en tuts risguards sil pli ault. Avat Anselm, in um da gronda pietad e migeivladad ei morts cun 66 onns ils 5 da fever 1858 ed ei satraus avon porta dalla baselgia claustrala en santeri, il qual el sez ha giu benediu en ils 25 da fenadur 1853.

Pader Gallus Riedi

Naschius ils 9 da mars 1798 e retschiert il num Vigeli Giusep. Feagl da Martin Felci Riedi e maria Ursula Friberg da Trun sesents a Gonda. Studegiau a Mustér e daventaus spisritual secular ils 29 da mars 1823. Plevon a Schlans 1826 - 1832; caplon a Rabius 1832.

Silsuenter ei sur Riedi serendius a Sviz ed ha studegiau leu filosofia tiels Gesuits ed ei intraus suenter en claustra a Mustér, nua ch'el ha fatg profess ils 25 d' uost 1839. El ei staus magister dils novizs e professor; caplon a Cavardiras 1847 - 1851; beneficiat ed econom a Rumein 1860 - 1879. Leu eis el morts ils 2 da mars 1879 ed ei satraus en santeri a Pleif sper la porta dil teschamber. Jubilat.

Pader Baseli Berther

Fegl da Duri Berther e Maria Ursula Schmid da Rueras/Dieni, naschius ils 10 da november 1858 e battegius cul num Giachen Martin. Studegiau a Mustér, Sviz, Friburg, Eichstätt e Cuera. Premlitinent dalla infanteria 1882. Profess ils 16 da december 1884; ordinaus spisritual ils 17 da matg 1885.

Professor da latin, franzos, tudestg e romontsch. Prefect dalla scola claustrala 1888 - 1906. Fundatur e conservatut dalla biblioteca romontscha claustrala. Pader Baseli ha publicau ina biala retscha da scartiras. El ha gronds merets sco cronist dalla historia dalla Val Tujetsch. Nies Tschespet 1943 edius da G. Gadola ei dedicaus sulettamein agl operar da pader Baseli. Morts igl onn 1931.

Pader Placi Berther

Naschius ils 27 d'october 1904 sco feagl da Paul Berther e Maria Ursula Venzin Rueras. Da batten ha el retschiert il num Flurin. El ha studegiau a Mustér e Sarnen; profess igl emprem d'october 1927. Studegiau teologia a Salzburg ed Engelberg; ordinaus spisritual ils 14 da matg 1931. Professor da grec, franzos, geografia, religium, contabilitad e romontsch; docescha dretg ecclesiastic e romontsch als

fraters 1932 - 1938. Dalla scola seretrai el deffinitivamein igl onn 1967. Pader Placi viseta la scola purila a Pfäffikon e sin il bein puril dalla claustra da Fahr sper Turitg fa el empau practica el maneaschi da pur. 1931 - 1933 vicesatalter, 1933 - 1940 e puspei da 1952 - 1974 satalter dils beins purils dalla claustra. 1940 - 1952 administratur dalla claustra da Müstair. A Müstair ha el renovau la baselgia claustrala. Burgheis d'honor da Müstair 1951 e da Mustér 1976.

Suenter la mort da pader Vigeli Berther surpren pader Placi 1977 la Biblioteca romontscha, nua ch'el lavura tochen sia mort. Morts ils 7 da zercladur 1993. (Dapli mira necrolog da pader A.Widmer el Calender Romontsch 1994 p.362-365)

Pader Vigeli Berther

Cul num Baseli eis el vegnius battegius ils 14 da settember 1911. Ses geniturs ein stai: Gion Fidel Berther e Maria Ursula Hendry a Rueras. Studegiu a Mustér e Sarnen; profess ils 15 d'october 1935; ordinaus spiritual ils 3 da zercaldur 1939. Professor da latin, romontsch e contabilitad; viceprefect 1939 - 1942 e prefect 1942 - 1945. Beneficiat a Rumein e provisor a Vignogn 1945 - 1951; cussegliader da clamada per la Lumnezia; da 1951 professor dalla scola claustrala en contabilist dalla claustra; da 1958 - 1968 redatur dil Pelegrin. Da 1952 - 1977 conservatur dalla biblioteca romontscha claustrala. Pader Vigeli ha rimnau bia cudischs, manuscrets e scartiras ed aschia augmentau e cumpletau la biblioteca.

Ils 30 da december 1977 ei il cuors dalla veta da pader Vigeli staus finius. (Dapli mira necrolog da I.Winzap el Calender Romontsch 1979 p.361-371)

Avat Vigeli Monn 2012 -

Pader Vigeli, cul num civil Dietrich, feagl da Vigeli Monn e Paulina Schmid da Sedrun, ei naschius ils 13 d'avrel 1965. Suenter la scola primara el vitg ha el sco student extern absolviu la scola claustrala e fatg matura 1985. Ei suonda la scola da recrut tier ils pioniers telegrafics a Kloten ed ina dimora el collegi internaziunal benedictin S. Anselmo a Ruma. Il mars 1986 entra el ella Guardia svizra papala che dat ad el la caschun d'emprender talian. Suenter in cuors da lungatg en Engheltiara entscheiva el igl atun 1988 il noviziat a Mustér e pren il num claustral Vigeli, il patron-baselgia dalla parochiala. Il studi da teologia, pedagogia da religiun e latin frequenta el a Salzburg da 1989 - 1999 cun in onn itrerrupziun. Sper la teologia studegia el ils lungatgs vegls. Ordinaziun sacerdotala, ils 26 d'uost 1995 entras uestg auxiliar Amadeus Grab da Genevra. Messa nuviala en claustra, ils 3 da settember 1995 e messa nuviala a Sedrun ils 10 da settember 1995. Da 1999 - 2008 eis el statalter dalla claustra da Mustér ed aschi responsabels pils fatgs economics dalla claustra. Dapi igl onn 2003 eis el decan ed ils 19 d'avrel 2012 vegn el eligius

sco 66avel avat dalla claustra da Mustér. La benedicziun dil avat ha giu liug ils 6 da matg 2012. El ei il 5avel avat ord la Val Tujetsch.